

О. Ю. Ніпаліді,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9962-2939>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.3.219

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

О. Nipialidi,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Financial Technologies and Banking, West Ukrainian National University

SOCIO-ECONOMIC VECTOR OF DEVELOPMENT OF BUSINESS ENTITIES: CURRENT CHALLENGES AND THREATS

У статті досліджено сутність, роль і значення соціальних підприємств в сучасних умовах та встановлено їхній внесок у забезпеченні соціальної підтримки та підвищенні соціальної стійкості суспільства. Адже, соціальне підприємство стало унікальною можливістю для підприємців поєднати соціальну місію з бажанням отримувати прибуток, продаючи певні товари та надаючи відповідні послуги.

Автором проаналізовано ключові орієнтири, інструменти та пріоритети державної політики щодо підтримки й розвитку суспільно корисного бізнесу в Україні. Для дослідження застосовані методи аналізу, порівняння, групування та наукового узагальнення. Обґрунтовано стратегічні напрями управління у сфері соціального підприємництва з урахуванням сучасних викликів та потреб соціально вразливих груп населення. Виявлено наявні загрози щодо існування даного сектора економіки, а також визначено перспективи розвитку соціально відповідального бізнесу як інструменту соціально-економічного відновлення країни.

The article examines the essence, role, and importance of social enterprises in contemporary conditions, highlighting their contribution to social support systems and the enhancement of social stability within society. It identifies the key challenges and risks affecting the sustainability of this sector, as well as the factors that slow the development of social entrepreneurship at the national level. The study demonstrates that social entrepreneurship emerges as a result of rising living standards and a growing awareness of the need to integrate economic performance with the development of social capital.

The special place of social enterprises that use the employment business model in the development of an alternative labour market and the legal capacity of socially unprotected, discriminated and marginalized groups of society is substantiated in the article. The phenomenon of staff turnover in the context of social entrepreneurship is analysed and an expanded essential characteristic for the concept of a social enterprise operating under the employment business model is proposed. Thus, social entrepreneurship has turned out to be a unique opportunity to combine a social mission with the desire to earn money, provide certain services and sell goods. This approach provides a unique combination of a social mission and economic independence, which makes these enterprises viable even in conditions of limited resources and an unstable economic environment. The author identifies key areas, tools and priorities of state policy for the support and development of social entrepreneurship in Ukraine.

In particular, it is proposed to structure the guidelines of the state policy for the development of social entrepreneurship in legal, financial, and organizational areas, which provides an opportunity to improve the activities of this sector of the economy. It has been studied that in Ukraine there is no separate organizational and legal form for social enterprises. This means that a social enterprise can be organized in any convenient form with a wide choice of available taxation regimes. Strategic directions of management in the field of social entrepreneurship, taking into account modern challenges and needs of socially vulnerable segments of the population are substantiated.

Ключові слова: бізнес, соціальне підприємництво, підприємство, безпека, загрози, соціальний захист, міграційні процеси, безробіття.

Key words: business, social entrepreneurship, enterprise, security, threats, migration processes, unemployment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах сьогодення, бізнес в Україні працює при надзвичайно складних обставинах — масової мобілізації та інших значних соціально-економічних викликів (висока частка вразливих груп — ветерани, ВПО, родини з низьким доходом). Через це, ефективна система соціального захисту і розвиток інструментів, що поєднують економічну активність з соціальною метою є предметом першочергової важливості для стабілізації та відновлення суспільства. Недостатнє виконання державою своїх функцій сприяє виникненню суб'єктів підприємництва, які можуть внести певні соціальні зміни, що відображаються у вигляді відповідних специфічних сервісів та послуг, і які держава не в змозі фінансово забезпечити. При таких умовах соціально відповідальний бізнес відіграє значну роль у забезпеченні соціальної підтримки, створенні інклюзивних можливостей для зайнятості, відновленні місцевих громад та підвищенні стійкості суспільства. Крім того, інклюзивне підприємництво вирішує певні екологічні проблеми, де бізнес-складова заснована на самофінансуванні та довгостроковому функціонуванні. При цьому, будь-які соціальні проєкти відбуваються у межах загального бізнес-законодавства, оскільки ще не існує спеціального правового статусу "соціальне підприємство", "соціальне підприємництво", що ускладнює отримання для них податкових чи інших пільг.

Отже, розвиток цього сектору потребує формування сприятливої державної політики, вдосконалення нормативно-правової бази, фінансового стимулювання та інституційної підтримки, що підкреслює необхідність комплексного наукового дослідження напрямів стратегічного управління та державного регулювання. У період відновлення країни даний сектор стане важливим інструментом модернізації економіки, який заснований на соціальній відповідальності, що робить обрану тему вкрай актуальною як у теоретичному, так і в практичному вимірі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика розвитку соціального підприємництва є достатньо вивченою в науковій літературі, однак більшість досліджень зосереджена на загальних теоретичних аспектах та міжнародному досвіді. В даному контексті доцільно виділити різні підходи дослідників щодо сутності соціального підприємництва, а саме: традиційний підхід (Е. Шоу, Дж. Віраванден, Г. Морт, А. Фоулер), комбінований підхід (А.Макміллан, Дж. Робінсон, Я. Роголін), інноваційний підхід (Дж. Мей С. Вурро, Е. Остін, Ф. Перріні) та проблемно-орієнтований підхід (К.Лідбітер, Фонд Шваба).

В українському контексті питання стратегічного управління соціальними підприємствами, механізми державної підтримки та їх роль у подоланні сучасних соціально-економічних викликів залишаються фрагментарно дослідженими. Особливо актуальною є потреба в оновлених наукових підходах, з огляду на трансформації, спричинені воєнним станом та процесами повоєнного відновлення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Постановка завдання є всебічний аналіз ролі соціальних підприємств у подоланні сучасних соціально-економічних викликів в Україні, визначення орієнтирів державної політики щодо їх підтримки та обґрунтування стратегічних напрямів управління розвитком соціального підприємництва в умовах суспільних модифікацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

За умовами непередбачуваності життєвих обставин кожен підприємець повинен правильно оцінити певні загрози для бізнесу і своєчасно відреагувати на різноманітні ризики. Такі дії дозволяють виявити негативні фактори для подальшого їх нівелювання та розробити правильну стратегію для прийняття раціональних управлінських рішень. Адже, в умовах воєнного часу, функціонування механізму безпеки суб'єктів підприємництва набуває

Таблиця 1. Дайджест правової бази в контексті регулювання соціальної та фінансової сфер в Україні

№	Напрямки регулювання	Законодавча база
1.	Соціальна сфера (закони, що регулюють сферу соціального забезпечення)	Закони України: «Про соціальні послуги»; «Про пенсійне забезпечення»; «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»; «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».
2.	Фінансова сфера (закони, що регулюють функціонування суб'єктів господарської діяльності та фінансової системи)	Кодекси та закони: Бюджетний кодекс України, Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про платіжні послуги», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансову реструктуризацію», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про валюту і валютні операції»
3.	Фінансово-правова сфера(закони, що встановлюють відповідальність за порушення (невиконання) законодавства)	Кодекси та Закони: 1.1. Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення 1.2. Закони України: «Про бюро економічної безпеки», «Про Національну поліцію», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансування зброї масового знищення». «Про Кабінет Міністрів України», «Про Національний банк України», «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», «Про Антимонопольний комітет України», «Про Рахункову палату», «Про національну безпеку України», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні».

Джерело: складено автором.

зовсім іншої форми разом з особливостями, пов'язаними із надзвичайними форс-мажорними обставинами в країні. Саме невпевненість у завтрашньому дні може обернутися для підприємця недосягненням бажаних результатів і змінити їх зміст чи кількісне вираження через розвиток небажаних подій. Зазвичай, власників чи засновників бізнесу цікавить отримання лише чистого прибутку, частина якого йде на покриття поточних витрат, а інша частина спрямовується за власним бажанням на розвиток бізнесу. Хоча, іноді власники спрямовують частину своїх прибутків на розв'язання певних проблем, які, як правило, пов'язані з благодійністю. Такі дії не несуть жодної фінансової стратегії і мають лише одноразовий характер. На наш погляд, сучасні умови господарювання повинні бути зведені не лише до фінансової вигоди, але й носити елемент соціальної цінності для громади чи суспільства загалом, з метою подолання суспільно значущих проблем. Реалії сьогодення показують, що не всі життєво необхідні потреби людей може задовольнити держава. При цьому, в основі ознаки державності будь-якої країни є надання громадянам гарантій та можливостей для їх соціального розвитку та самореалізації. Також, прямим обов'язком держави є забезпечення фінансової захищеності своїх громадян, в залежності від віку, соціального положення, стану здоров'я, шляхом надання відповідних соціальних допомог та послуг [2].

На жаль, фінансова політика в Україні відбувається через нераціональний, а іноді і корупційний розподіл бюджетних коштів, завдяки чому більш забезпечені верстви населення в країні отримують від держави більше соціальних пільг та послуг, ніж люди, які дійсно їх потребують. Лише

систематизація і консолідація розрізнених нормативно-правових документів, що регулюють суспільні відносини у сфері соціального забезпечення дозволить забезпечити чіткі й доцільні зміни у законодавчій базі, що зрегулює соціальну, правову та фінансову сфери в державі (Табл. 1).

Зауважимо, що український уряд вже провів ряд ключових реформ і пілотних інновацій, що змінили процес адміністрування виплат і підхід до адресності соціальної допомоги. На сьогодні, "базова соціальна допомога" в рамках існуючих змін, об'єднує кілька окремих видів підтримки (допомоги малозабезпеченим, частини дитячих допомог тощо) в один простіший і цілеорієнтований механізм, основна мета — спростити доступ до виплат і централізувати адміністрування. Крім того, частина соціальних допомог (низка державних виплат для малозабезпечених сімей, дітей з інвалідністю, допомоги на догляд, поховання тощо) була передана на адміністрування Пенсійному фонду України. Такі зміни дозволили централізувати виплати, зменшити фрагментацію адміністрування на місцях і, за задумом уряду, підвищити своєчасність та прозорість виплат. Проте, вони несуть і певні ризики, тобто технічні складнощі під час передавання функцій (перехід баз даних, помилки в автоматичній ідентифікації отримувачів), можливе поглиблення бюрократії через комплексні перевірки, ризик недоотримання допомоги тими, хто має формальні активи, але реально потребує підтримки тощо [13].

Формування сучасної моделі державної політики у сфері суспільно корисного бізнесу в Україні є однією з ключових умов побудови інклюзивної та соціально збалансованої економіки. Попри деякі позитивні тенденції в соціальній сфері, розвиток "бізнесу з місією" в Україні

Таблиця 2. Інструменти державної політики стимулювання розвитку інклюзивного підприємництва в Україні

Назва інструментів ДП	Приоритети застосування для розвитку СП
ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ	
Законодавче забезпечення СП	Ідентифікація СП дозволить на законодавчому рівні закріпити основні засади діяльності даного сектору економіки з метою надання відповідної державної підтримки
Податкові пільги	Зменшення ставки ЄСВ на період до 6 місяців із моменту державної реєстрації СП дозволить більшості підприємців брати участь у соціальних проектах
Державний реєстр соціальних підприємств	Надані дані фінансових і нефінансових звітів СП у відкритому доступі в базі даних реєстру, дозволить залучати нових інвесторів й споживачів, а також забезпечить пряму фінансову допомогу від держави
ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ	
Система публічних закупівель	Державні гарантії забезпечення доступу СП до ринків державних контрактів про закупівлю товарів для замовників на всіх рівнях державних контрактів здійснюється шляхом виділення певного відсотка основних державних контрактів СП
Надання державою субсидій	На період створення СП доцільно надавати державні субсидії підприємцям соціально спрямованого напрямку для відшкодування витрат пов'язаних з орендою житлових і нежитлових приміщень, будівель тощо.
Гранти	Надана фінансова підтримка у вигляді грантів дозволить на короткостроковій основі для СП подолати певні фінансові труднощі на початку своєї соціально-економічної діяльності
Державні фонди венчурного капіталу	Кошти цих фондів можуть стати додатковим джерелом грошових коштів для подальшого розвитку СП
Фонди гарантій	Поліпшення умов і збільшення обсягів довгострокового кредитування суб'єктів СП через поруку фонду перед банком при оформленні кредиту.
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ	
Бізнес-інкубатори й бізнес-акселератори (соціальний інститут підтримки СП), що фінансуються за державні кошти	Зменшення ризиків на етапі створення СП та розширення його діяльності за допомогою безоплатного надання комплексу послуг, зокрема юридичних, фінансових, маркетингових та інших консультацій, які необхідні для налагодження господарської діяльності СП та його позитивного впливу на якість життя населення.
Регіональні центри для розвитку СП	Забезпечення організаційно-методичної та іншої підтримки процесу активізації СП у регіонах.
Заходи і нарощування потенціалу СП (міжнародних і національних форумів соціальних підприємств, конкурсу «Соціальний підприємець року»)	Сприяння підйому соціальної підприємницької активності і представленню успішних практик для наслідування. Привернення уваги до СП через відзначення державними нагородами.

Джерело: систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [4;11; 12; 14].

стикається з низкою перешкод, які стримують його масштаби та ефективність. Насамперед ідеться про відсутність чіткого законодавчого визначення цього явища. Нині в Україні немає закону, який би регулював діяльність соціальної підприємств, визначав їх статус, механізми державної підтримки чи особливості оподаткування. Така невизначеність ускладнює доступ підприємств до фінансових ресурсів, міжнародних грантів та пільгових програм, а також створює ризики неоднозначного трактування їх діяльності з боку контролюючих органів. Відсутність правового поля унеможливорює системну державну підтримку, залишаючи соціальних підприємців сам-на-сам із численними фінансовими, організаційними та юридичними викликами [12, с. 85].

Попри це, уряди багатьох розвинених країн визнають соціальне підприємство дієвим інструментом реалізації довгострокових соціально-економічних стратегій. Це особливо помітно у країнах Європейського Союзу, де національні адміністрації формують потужні інституційні структури, спрямовані на підтримку соціальних підприємств — від створення спеціалізованих реєстрів до розбудови осві-

тньо-консультаційних платформ, поширення інформації про позитивні практики та фінансування інноваційних соціальних проєктів. За прикладом Великої Британії, Італії, США, Польщі та Південної Кореї, де соціальні підприємства активно залучаються до реалізації важливих державних програм у різних соціальних напрямках щодо підтримки вразливих груп населення та розвитку громад, очевидно, що державна політика може значно підсилити соціальний сектор і сприяти появі нових соціальних інновацій.

Діяльність соціальних підприємств має потенціал стати інструментом вирішення низки глобальних викликів — від інтеграції ВПО та військових ветеранів до подолання наслідків локальних криз та відновлення бізнес-активності у громадах [3, с. 43]. Потрібно сформулювати систематизоване бачення того, якою може бути державна політика розвитку бізнесу із соціальною спрямованістю в Україні, спираючись на міжнародні практики та оцінку вітчизняних потреб. Зокрема, орієнтири даної політики доцільно структурувати за наступними напрямками — правовими, фінансовими, організаційними (Табл. 2).

Отже, явище "соціальне підприємство" слід розуміти, як бізнес з соціальною метою, створений покращити життя людям, які не змогли адаптуватися до "суворих" умов ринкової економіки. Такий бізнес передбачає інтеграцію різних соціальних проєктів у бізнес-діяльність, як наприклад, встановлювання систем, що дозволяють очистити навколишнє середовище за допомогою ви-

користання зеленої енергетики, встановлення сучасних систем фільтрації, закупівлі більш екологічних продуктів тощо.

На думку фахівців, соціальний бізнес — це діяльність суб'єктів підприємницької діяльності з відповідною соціальною відповідальністю, створений для реалізації різноманітних соціальних програм і проєктів, де часто соціальність є частиною стратегічного піару та маркетингу брендів, способом економії у виробництві [8, с. 63]. Зрозуміло, що соціальний бізнес завжди шукає користь від продажу своєї продукції з метою власного збагачення, але цей сектор несе і явну соціальну місію, яка полягає у працевлаштуванні вразливих груп, наданню соціально важливих послуг /товарів, реінтеграції ветеранів та ВПО, реінвестуванню прибутку у соціальні цілі. Більшість практиків вважають, що у кожного соціального підприємства має бути відповідна соціальна мета діяльності, яка відображається у статуті, бренді, етикетці СП або на сайті. Також, таке підприємство має можливість залучати додаткові кошти з грантів, краудфандингу, фандрайзингу, соціального інвестування тощо [17].

Таблиця 3. Зовнішні чинники впливу на соціально спрямований бізнес

№ за/п	Назва фактору	Негативні фактори впливу на СП	Стимулюючі фактори для розвитку СП
1	Стан економіки	недостатній розподіл фінансових ресурсів державою на потреби соціальної сфери	- спонукає громадян до інноваційних підходів для вирішення соціальних проблем; - дозволяє використовувати бізнесові підходи; - залучати нові виробничі і людські ресурси
2	Законодавча база	- відсутність законодавства, яке регулює діяльність СП	- дозволяє вибрати СП найбільш оптимальну для бізнесу організаційно-правову форму; - дає можливість СП працювати за більш вигідною для них системою оподаткування; - надає можливість громадським і благодійним організаціям займатися комерційною діяльністю.
3	Залучення найбільш вразливих верств населення	- страх подолання стереотипів і понесення додаткових витрат через специфічний склад працівників	- можливість задіяти до праці людей, які найбільше потребують соціальної допомоги (громадян, яким дуже важко знайти роботу у традиційному бізнесі через складні життєві обставини)
4	Використання послуг аутсорсерів	- неготовність деяких видів бізнесу закрити допоміжні відділи	- з'являється додаткова можливість для малого бізнесу щодо надання обслуговуючих послуг (кур'єрська доставка, обслуговування оргтехніки і мереж, реклама і зв'язки з громадськістю, організація подій тощо) - дозволяє через аутсорсінг, який вирішує соціальні проблеми, замінити гранти на стартапи. Це в свою чергу, зменшує залучення додаткових грантів
6	Міжнародна підтримка СП	- відсутність відкритих даних щодо такої допомоги	- фінансова міжнародна підтримка СП за допомогою різних міжнародних фондів та організацій (Програма розвитку ООН, Фонд «Відродження» тощо).

Джерело: систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [5, с. 12].

Зовнішні фактори відіграють важливу роль у діяльності соціального підприємства (Табл. 3).

В даній таблиці нами представлені як негативні чинники, так і можливості, що виникають у кризових умовах. Хоча значна частина факторів — економічна нестабільність, недосконалість законодавства, обмеженість ресурсів — чинить стримувальний вплив, водночас вони формують передумови для появи нових бізнес-моделей, орієнтованих на активізацію потенціалу громад, використання незадіяних людських ресурсів та підвищення рівня громадської самодостатності.

Війна в Україні стала потужним каталізатором зміни ролі соціального підприємництва, перетворивши його на один із ключових стабілізаційних та адаптаційних механізмів у суспільстві. Тому соціальні підприємства сьогодні виконують значно ширші функції, ніж просто соціально орієнтовані бізнес-ініціативи. Вони стають інституційними елементами нової моделі соціально-економічної архітектури, здатної не лише пом'якшувати наслідки демографічної кризи, але й формувати передумови для післявоєнного відновлення [5].

Так, демографічні тенденції в країні показують стрімке скорочення населення до приблизно 29—30 мільйонів осіб, величезні масштаби зовнішньої міграції (понад 11 млн біженців), а також різке зростання груп соціально вразливого населення, що актуалізує потребу у нестандартних механізмах реагування (Рис. 1).

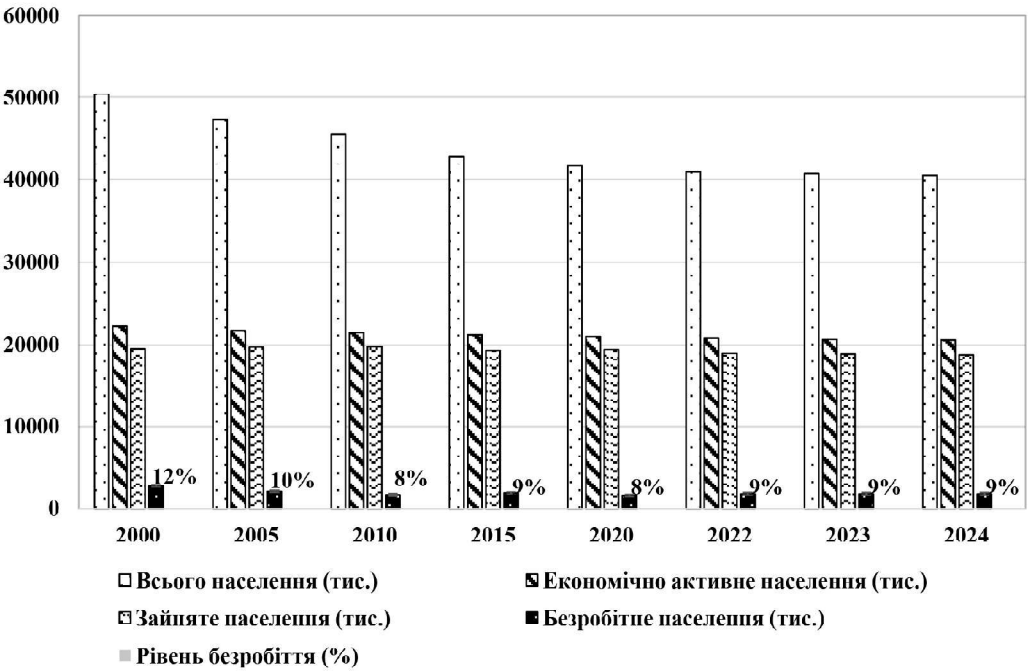

Рис. 1. Динаміка демографічних та соціальних показників населення України, 2000—2024 рр.

Джерело: сформовано на основі [7].

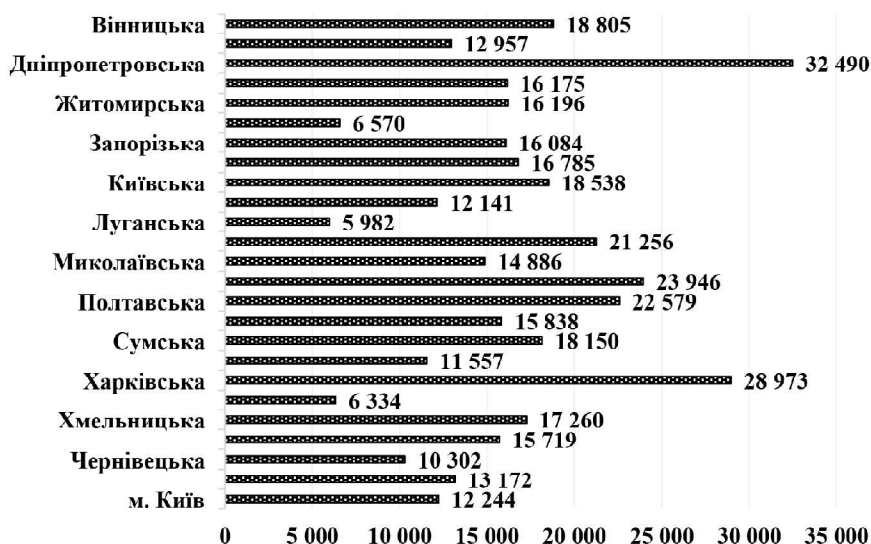

Рис. 2. Кількість осіб, які отримували послуги Державної служби зайнятості, у першому півріччі 2024 р.

Джерело: сформовано на основі [1; 7].

Зокрема, представлені дані відображають демографічну та соціальну динаміку в Україні, і свідчать, що країна переживає різке скорочення населення, падіння економічної активності та хвилюподібне зростання безробіття. Особливо показовим є від'ємний тренд економічно активного населення, який зменшується під впливом війни, міграції та загальних кризових явищ [10].

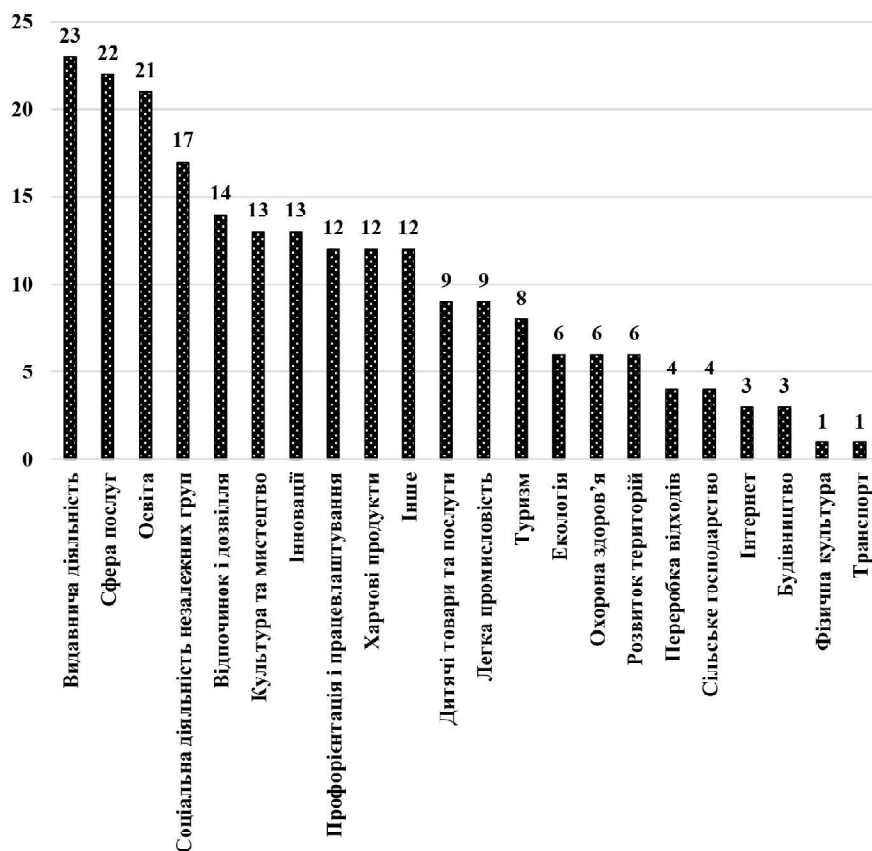

Рис. 3. Сфери діяльності соціальних підприємств в Україні за період 2014–2024 рр.

Джерело: сформовано на основі [6, с. 276].

Також, цей графік наочно демонструє, що соціальні підприємства фактично заміщають собою частину функцій держави в умовах демографічного шоку. Фактично такі підприємства не лише створюють робочі місця, а й компенсують зростання безробіття, рівень якого у 2020–2021 рр. перевищив 10%, а також згладжують наслідки міграційних процесів. Діяльність підприємств, орієнтованих на навчання, перепідготовку, підтримку ветеранів, людей з інвалідністю та ВПО, охоплює саме ті групи населення, які найбільше постраждали від війни. У цьому контексті соціальні підприємства виконують функції альтернативного центру зайнятості й соціальної інтеграції, часто ефективніше, ніж державні інституції [6, с. 272].

Не менш важливою є роль соціальних підприємств у контексті стратегій зайнятості. Держава активно залучає соціальні підприємства до реалізації цілого спектру програм — від компенсацій роботодавцям за працевлаштування безробітних до грантових механізмів, спрямованих на створення нових робочих місць. Більшість цих заходів, наведена в статті (компенсаційні програми, гранти "єРобота", навчальні ваучери), має спільну ціль — стимулювати розвиток нових бізнесів соціального спрямування та забезпечити працевлаштування найбільш уразливих осіб. Так, за підсумками 2024–2025 років в межах підтримки проекту EU4Youth "Відновлення через соціальне підприємство", міжнародного проекту EUnlocking та ініціативи Фонду "Відродження", Фонду Східної Європи, Фонду соціальних інвестицій створено понад десяток нових соціальних підприємств: друкарні, фотостудії, дитячі садочки, креативні майстерні, організації з працевлаштування ветеранів і ВПО. Частина цих стартапів отримали міні-гранти і доступ до менторства, що збільшило їхні шанси на довгострокову стійкість [4].

Слід відмітити, що деякі соціально спрямовані заклади вже стали відомі на всю країну, як наприклад, Veterano Pizza, де працюють ветерани АТО; соціальна майстерня Woodluck — працевлаштовані чоловіки, які пройшли реабілітацію від наркотичної і алкогольної залежності; соціальна пекарня Good Bread — працевлаштовані люди з ментальною інвалідністю тощо.

Регіональні відмінності у зверненнях до Державної служби зайнятості, представлені на рис. 2, демонструють нерівномірний розподіл навантаження на ринок праці.

Найскладніша ситуація спостерігається у Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях — регіонах, які за даними графіка мають найбільшу кількість осіб, що звернулися по допомогу. Це прямо корелює з тим, що саме у цих регіонах соціальні підприємства найчастіше стають "першою лінією" реагування, створюючи робочі місця та забезпечуючи інтеграційні послуги [13].

В українських регіонах підприємці часто самостійно встановлюють відсоткову частку соціальних працевлаштованих, оскільки наразі відсутнє державне регулювання даного сектору економіки. За міжнародними критеріями організації WNISEF, рекомендується вважати підприємство соціальним, якщо там працює досить велика кількість людей із соціально незахищених груп (приблизно до 50%). Крім того, СП має зважати на положення Закону України "Про соціальні послуги", в якому чітко означені вразливі групи населення [17].

Важливим є також аналіз сфер діяльності українських соціальних підприємств, поданий на рис. 3.

Він демонструє широку диверсифікацію сектору — від екологічних ініціатив до освітніх, виробничих та інклюзивних проєктів. Важливо підкреслити, що найбільш затребуваними є соціальні підприємства, що працюють у сферах екології, інклюзивних майстерень, громадських просторів, професійної перепідготовки, виробництва hand-made продукції, соціального харчування й продуктивної реабілітації ветеранів. З огляду на це стає очевидним, що соціальні підприємства не лише реагують на соціальні потреби, а й формують нові ринки послуг, створюють інноваційні ніші зайнятості та стимулюють економічний розвиток територій [3, с. 44].

Отже, соціальні підприємства формують альтернативний сектор економіки, який поєднує риси підприємництва, соціальної політики та громадської активності. Вони компенсують структурні дисбаланси на ринку праці, формують інклюзивні моделі зайнятості та забезпечують робочі місця там, де традиційний бізнес не здатний функціонувати. Особливо актуальною ця функція є в регіонах, які постраждали від бойових дій. Це свідчить про необхідність додаткових локальних інструментів самозабезпечення населення — саме таких, які створює соціальне підприємництво.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Роль соціальних підприємств в умовах сьогоденних соціальних випробуваннях значно зростає, а їх значення виходить за межі простого вирішення окремих локальних проблем. Вони стають елементом стратегічного управління державою, інструментом розбудови соціальної інфраструктури, засобом для активізації трудового потенціалу та відновлення соціальної стабільності. В умовах війни, соціальні підприємства проявили себе як ефективні структури, здатні працювати в кризових ситуаціях, забезпечувати сталі соціальні ефекти та сприяти економічному відновленню регіонів. Це підкреслює, зростаюча кількість соціальних підприємств — сьогодні

за різними оцінками їх понад 200-300, яка демонструє, що сектор соціального підприємництва поступово перетворюється на самодостатню підсистему ринкової економіки. Особливістю цього сектору є його виражена адаптивність, здатність до саморегуляції й прояв чіткої соціальної місії. Завдяки цьому соціальні підприємства забезпечують економічно вмотивовані й соціально ефективні рішення одразу в кількох напрямках: подолання безробіття, покращення демографічної ситуації, формування інклюзивного середовища, відновлення соціальної інфраструктури. Тому можна стверджувати, що соціальні підприємства стають ключовими агентами для післявоєнної відбудови та довгострокової стійкості українського суспільства.

Саме вони:

- сприяють формуванню нової зайнятості, орієнтованої на соціальні інновації;
- забезпечують можливості самореалізації для ветеранів, ВПО, людей з інвалідністю та молоді;
- створюють альтернативні можливості для регіонів, де економіка зруйнована війною;
- допомагають збалансувати демографічні та трудові диспропорції;
- зменшують навантаження на систему соціальної допомоги через розвиток економічної активності;
- відновлюють соціальну згуртованість і створюють нові форми солідарності між членами громад.

Таким чином, можна узагальнити, що сучасні соціальні виклики та загрози — війна, міграційні процеси, зростання напруги на ринку праці й поглиблення соціальної нерівності зробили соціальне підприємництво не просто сектором економіки, а важливим суспільним феноменом. Воно стало тим інститутом, який здатен швидко реагувати на події, мобілізувати ресурси громади, підтримувати найвразливіших та ефективно компенсувати недоліки державних механізмів соціальної політики.

Література:

1. Аналітична та статистична інформація Державної служби зайнятості. URL: https://www.dcz.gov.ua/opendata/dataset1?filter=%2Fapi%2F3%2Faction%2Fpackage_show%3Fid%3D000
2. Богацька Н. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2614>
3. Бойко Л. Соціальне підприємництво як ефективний підхід до вирішення соціальних проблем. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2024. № 20. С. 43—50.
4. Браунагель А. В. Стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва в Україні. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2025. Том 10. № 1. С. 170-175.
5. Валюс Л. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. Трансформаційна економіка. 2023. № 2 (02). С. 10—15.
6. Гурочкіна В., Браунагель А. Соціальні підприємства в умовах війни vs ринок праці та демографічна ситуація України. Сталий розвиток економіки. 2024. № 3 (50). С. 271—282.

7. Демографічна та соціальна статистика. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Каширнікова І., Спірідонова К., Кірнос О. Соціальне підприємництво у сучасній Україні. Економічний простір. 2024. № 190. С. 62—65.

9. Матвієнко-Біляєва Г. Л. Соціальне підприємництво: ефективний гібридний бізнес феномен. Економіка та суспільство. 2018. № 14. С. 461—466.

10. Міщенко С. Соціальне підприємництво: ефективний інструмент подолання безробіття. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2023. № 1 (38). С. 40—44.

11. Нагорна Н. С. Особливості розвитку соціального підприємництва в умовах воєнного стану Психологічні студії. 2023. № 2. С. 146—154.

12. Наумова М. О. Орієнтири державної політики стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія "Економічні науки". 2022. № 2 (106). С. 84—88.

13. Нечепуренко М. О. Соціальне підприємництво в Україні: Сутність та особливості становлення. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Том 8. № 3. С. 232—235. URL: <https://ujae.org.ua/sotsialne-pidpriyemnytstvo-v-ukrayini-sutnist-ta-osoblyvosti-stanovlennya/>

14. Рамський А. Соціальне підприємництво в Україні: аналіз нормативно-правової бази та перспективи розвитку. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 58. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3300>

15. Ревко А. Роль ключових стейкхолдерів у розвитку екосистеми соціального підприємництва регіонів України. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 56. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3097>

16. Савченко Т., Ніколюк О., Басюркіна Н. Стратегічне управління у сфері соціального підприємництва. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 68. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5032>

17. Що слід знати про соціальне підприємництво". Посібник. Підготовлено в рамках діяльності Проекту міжнародної технічної допомоги "Партнерство для розвитку міст" URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/social_entrepreneurship_guide-web-1.pdf

References:

1. State Employment Service of Ukraine (2026), "Analytical and statistical information", available at: https://www.dcz.gov.ua/opendata/dataset1?filter=%2Fapi%2F3%2Faction%2Fpackage_show%3Fid%3D000 (Accessed 15 Jan 2026).

2. Bohatska, N. (2023), "Prospects for the development of social entrepreneurship in Ukraine", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 53, pp. 41—45, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2614> (Accessed 15 Jan 2026).

3. Bojko, L. (2024), "Social entrepreneurship as an effective approach to solving social problems", *Tavrijs'kyj naukovyj visnyk. Seriya: Ekonomika*, vol. 20, pp. 43—50.

4. Braunahel', A. V. (2025), "Strategic directions for the development of social entrepreneurship in Ukraine", *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, vol. 10, no. 1, pp. 170—175.

5. Valius, L.O. (2023), "The war in Ukraine as a catalyst for the development of social entrepreneurship", *Transformatsiina ekonomika, Transformation Economy*, vol. 2 (02), pp. 10—15.

6. Hurochkina, V. and Braunahel, A. (2024), "Social Enterprises in Wartime Conditions VS Labor Market and Demographic Situation in Ukraine", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 3 (50), pp. 271—282.

7. State Statistics Service of Ukraine (2026), "Demographic and Social Statistics", available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 Jan 2026).

8. Kashyrynikova, I. Spiridonova, K. and Kirnos, O. (2024), "Social Entrepreneurship in Modern Ukraine", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 190, pp. 62—65.

9. Matviienko-Biliaieva, H. L. (2018), "Social entrepreneurship: an effective hybrid business phenomenon", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 14, pp. 461—466.

10. Mischenko, S. O. (2023), "Social entrepreneurship: an effective tool for overcoming unemployment", *Visnyk Pryazov's'koho Derzhavnoho Tekhnichnoho Universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 1 (38), pp. 40—44.

11. Nahorna, N. S. (2023), "Peculiarities of the development of social entrepreneurship in martial law", *Psykhologichni studii*, vol. 2, pp. 146—154.

12. Naumova, M. O. (2022), "Guidelines of state policy to stimulate the development of social entrepreneurship in Ukraine", *Naukovyj visnyk Poltav's'koho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriya "Ekonomichni nauky"*, vol. 2 (106), pp. 84—88.

13. Nechepurenko, M. O. (2023), "Social entrepreneurship in Ukraine: The essence and peculiarities of its formation", *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, vol. 8, no. 3, pp. 232—235.

14. Rams'kyj, A. (2023), "Social entrepreneurship in Ukraine: analysis of the regulatory framework and development prospects", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 58, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3300> (Accessed 15 Jan 2026).

15. Revko, A. (2023), "The role of key stakeholders in the development of the social entrepreneurship ecosystem in the regions of Ukraine", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 56, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3097> (Accessed 15 Jan 2026).

16. Savchenko, T., Nikoliuk, O. and Basiurkina, N. (2024), "Strategic management in the field of social entrepreneurship", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 68, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5032> (Accessed 15 Jan 2026).

17. Smal', V. and Kokot', V. (2017), *Scho slid znaty pro sotsial'ne pidpriyemnytstvo [What to know about social entrepreneurship]*, Partnerstvo dlia rozvytku mist, Kyiv, Ukraine, available at: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/social_entrepreneurship_guide-web-1.pdf (Accessed 15 Jan 2026).

Стаття надійшла до редакції 26.01.2026 р.